

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛУХАЧІВ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано підходи науковців до наукових дефініцій «компетентність» та «професійна компетентність», а також проаналізовано ці наукові дефініції з огляду на специфіку навчальних центрів професійно-технічної освіти при кримінально-виконавчих установах закритого типу. Компетентність суб'єктів репрезентується як науково орієнтована дія, що визначає логіку практичного виконання та полягає у інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне розв'язання ними конкретних навчальних та професійних проблем. Саме компетентність виступає фундаментом змобілізованості, оскільки забезпечує досвід діяльності; тоді як змобілізованість трактується як успішний прояв цього досвіду при досягненні найвищих результатів у продуктивній діяльності.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійно-технічна освіта, кримінально-виконавчі установи закритого типу.

The article analyzes the scientific approaches to scientific definitions of "competence" and "professional competence", as well as analysis of these scientific definitions specific to educational centers of vocational education at the penitentiary institutions of closed type. Competence subject is as scientifically oriented action, defines the logic and practical implementation is the intellectual and moral self-regulation aimed at the effective solution of specific training and professional problems. That competence appears foundation to mobilize quickly, because it provides experience of; whereas mobilize quickly interpreted as a manifestation of this successful experience in achieving high results in productive activities.

Keywords: competence, professional competence, technical and vocational education, penitentiary closed.

Сьогодні з упевненістю можна стверджувати, що нашій державі потрібні такі професійно-технічні навчальні заклади, в яких створені оптимальні умови для розвитку та самореалізації кожної особистості. Такі навчальні заклади мають бути націлені на формування нового покоління робітничих кадрів, які здатні навчатися впродовж усього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства, а також повною мірою втілити в життя українську національну ідею підготовки конкурентоспроможних фахівців-професіоналів. Сучасні професійно-технічні навчальні заклади, як правило, є бюджетними організаціями, що зумовлює їх безпосередню залежність від органів державного управління, які визначають стратегію розвитку, мету і завдання професійної підготовки та засоби їх реалізації.

На нашу думку, система професійної підготовки кваліфікованих робітників має в своєму розпорядженні величезний педагогічний і науково-методичний потенціал, який в нашій державі не повною мірою використовується. А тому сучасний етап формування системи професійно-технічної освіти повинен ґрунтуватися на модернізації та реформуванні професійної підготовки трудового потенціалу. Ми підтримуємо науковців [19] у тому, що ефективність освіти у професійно-технічних закладах сьогодні визначається такими чинниками:

- реалізацією стратегії навчання протягом всього життя, що покликана надавати найширші можливості для професійної та особистісної самореалізації і саморозвитку та

спрямована на отримання максимальної «віддачі» від майбутніх фахівців – кваліфікованих робітників;

- підвищення мобільності робітничих кадрів, яка диктується необхідністю забезпечення конкурентноздатності економіки в умовах глобалізації;
- підвищення якості та привабливості професійно-технічної освіти на основі зміцнення європейського співтовариства.

Не зважаючи на економічні труднощі останніх років, система підготовки кваліфікованих робітників має в своєму розпорядженні величезний педагогічний і науково-методичний потенціал. На основі напрацювань В. Ушакова [23] встановлено що ефективність професійно-технічної освіти в умовах інтеграційних процесів визначається такими педагогічними чинниками:

- необхідністю забезпечення конкурентноздатності та підвищення мобільності робітничих кадрів;
- геополітичною конкуренцією між країнами світу за якість інтелектуальних робітничих ресурсів.

Нині виникла нагальна потреба формування нової системи відносин між державними та місцевими органами влади, підприємствами, працедавцями і службою зайнятості – тобто з усіма, хто усвідомлено та цілеспрямовано реалізує свої інтереси в підготовці робітничих кадрів. Досвід багатьох європейських країн показує, що демократизація суспільства супроводжується пошуками таких варіантів управління освітою, які найбільш вдало забезпечували б підтримку навчальних закладів з боку місцевої громади. Зрозуміло, що під час переходу до нових засад діяльності в освітній сфері, доцільно відмовитися від системи централізованого управління мережею навчальних закладів і передати відповідальність місцевим органам виконавчої влади, на території яких вони перебувають. Наша держава цілеспрямовано прогнозує обсяги та визначає напрями професійної підготовки у навчальних закладах різних типів і форм власності, створює умови для професійного навчання незайнятого населення з урахуванням змін на ринку праці.

Гострі соціально-економічні проблеми, які виникають в нашій державі суттєво впливають на зростання правопорушень. У випадку розкриття злочину, залежно від його важкості, суд призначає адекватне покарання, що передбачає ресоціалізацію у пенітенціарних закладах. Вважаємо, що нині досить перспективним напрямком педагогічних досліджень є вивчення педагогічних аспектів, які присвячені поверненню у суспільне життя повноцінної особистості, яка отримала можливість шляхом реабілітації здобути робітничу професію та отримати належний професійний досвід під час відбування покарання. Саме такий підхід є вагомим задля практичної зміни соціального статусу засуджених.

Останнім часом в Україні вища освіта завдяки швидкому зростанню рівня запитів і потреб сучасного світового соціуму стає усе більш поширеною та доступною, натомість престижність професійно-технічної освіти дедалі більше нівелюється. Однак, у пенітенціарних установах спостерігається зворотній процес, а тому саме *професійно-технічна освіта* виступає у якості найбільш вагомого чинника ресоціалізації та є провідним чинником у здобутті робітничої професії та здобуття професійної компетентності засуджених.

З огляду на вагомість означеного кола питань, насамперед, зупинимось на загальній *характеристиці професійно-технічної освіти* у цілому. Отже, професійно-технічна освіта, як зазначає О. Товканець є «комплексом педагогічних і організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвитку компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури» [22, с. 25]. У своєму дослідженні Н. Ничкало [19] констатує, що професійно-технічна освіта – самостійна соціально-педагогічна система з низкою взаємопов'язаних функцій, таких як навчальна, виховна, розвивальна, виробнича, господарсько-економічна, соціально-педагогічна, управлінська тощо.

Основна *мета* професійно-технічної освіти – «задоволення потреб особистості, суспільства і держави в освітніх послугах з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації населення з урахуванням вимог ринку праці, забезпечення рівного доступу до

якісної і безоплатної первинної професійної освіти у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації робітників, формуванні творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її інтересів і здібностей» [14, с. 87]. Головне завдання системи професійно-технічної освіти пов'язане із наданням суспільству послуг у галузі підготовки кадрів, передусім робітничих, а також перепідготовкою та підвищенням кваліфікації вивільнюваних робітників і незайнятого населення. Як свідчать нормативні документи [6], функціонування професійно-технічної освіти спрямоване на допрофесійну підготовку, професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації робітників, професійне навчання персоналу на виробництві та навчання безробітних громадян.

Зміна виробничих технологій, перехід до інформаційного суспільства ставлять перед професійно-технічною освітою України складні завдання, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням високої якості професійної підготовки, професійної мобільності та професійної компетентності випускників професійно-технічних навчальних закладів на ринку праці. Не є винятком і навчальні заклади системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби, які також повинні готувати висококompетентних фахівців з робітничими спеціальностями. Саме тому, для підвищення своєї соціальної ролі після звільнення, засуджений має змогу отримати робітничу професію в закладах (навчальних центрах) системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби. Встановлено, що професійна діяльність не тільки розвиває психічні процеси (пам'ять, мислення, уяву), а й позитивно впливає на формування особистісних якостей засудженого.

Однак проведений аналіз наукових досліджень свідчить, що питання формування професіоналізму та професійне вдосконалення засуджених у системі професійно-технічної освіти закладів виконання покарання є маловивченими. На сьогоднішньому етапі реформування пенітенціарної системи більш ґрунтовного дослідження потребують й питання, які присвячені висвітленню практичної діяльності викладацького складу навчальних центрів при кримінально-виконавчій установі закритого типу, що спрямовані на підвищення у засуджених усіх показників професійної компетентності.

Зміст освітніх послуг, який існує нині в навчальних центрах професійно-технічної освіти при пенітенціарних установах, на нашу думку, не повною мірою дозволяє викладацькому корпусу забезпечити у слухачів цілісне уявлення про сферу їхньої майбутньої професійної діяльності. Як результат такого стану речей відбувається певний розрив теорії від об'єктивного навчального процесу, а також частково нівелюється можливість досягнення засудженими високого рівня професійної компетентності ще під час навчання. виправити такий стан речей, на наш погляд, можливо на основі аналізу змісту та чіткого виокремлення структурних компонентів професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби.

Мета професійно-технічної освіти у пенітенціарних навчальних закладах направлена на формування робітників-професіоналів. У нашому баченні професіонал, це фахівець, який володіє ґрунтовними знаннями, уміннями, навичками та досвідом, а також має сформовану професійну компетентність, яка передбачає здатність до самоорганізації та саморозвитку у професійній сфері. Ми повністю поділяємо позицію Є. Зеєра [7, с. 31] стосовно того, що професіонал – це соціально і професійно компетентний працівник з добре сформованими особистісними та професійними якостями, та розвиненим індивідуальним стилем професійної діяльності.

З огляду на зазначене, насамперед, коротко проаналізуємо підходи науковців на наукових дефініцій «компетентність» та «професійна компетентність», а також проаналізуємо ці наукові дефініції з огляду на специфіку навчальних центрів професійно-технічної освіти при кримінально-виконавчих установах закритого типу.

Насамперед розглянемо загальнонаукові підходи до поняття «компетентність». Компетентність містить в собі «загальну сукупність знань, а також знання способу впливу, рівень уміння і досвід практичного використання знань» [5, с. 141]. Ми поділяємо погляди І. Беха [2], який констатує, що компетентність варто розглядати у якості досвідченості суб'єкта у конкретній сфері. Компетентність суб'єктів, на думку автора, репрезентується як науково

орієнтована дія, що визначає логіку практичного виконання та полягає у інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне розв'язання ними конкретних навчальних та професійних проблем. Саме компетентність виступає фундаментом змобілізованості, оскільки забезпечує досвід діяльності; тоді як змобілізованість трактується як успішний прояв цього досвіду при досягненні найвищих результатів у продуктивній діяльності. Тобто в узагальненому вигляді компетентність характеризується умінням особистості мобілізувати свої сили для успішної реалізації задуманого.

Відзначимо, що експертами Міжнародної комісії Ради Європи наукова дефініція «компетентність» розглядається у двох аспектах, а саме як: «спроможність особистості сприймати і відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок». Подібне трактування компетентності вироблено програмою DeSeCo (Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations). Отже, фахівцями цієї програми термін «компетентність» описує складну систему дій, що включає, насамперед, уміння, та інші компоненти дії, що забезпечують можливість досягати бажаного результату і відповідати вимогам суспільства. Компетентній особистості властивий авторський (self-authoring) рівень компетентності, при якому він є незалежним від очікувань оточення, що здатне контролювати дії на основі власних почуттів, думок і цінностей. Компетентний працівник здатний діяти самостійно, а не бути знаряддям чийось дій, бути автором власного життя, а не «грати роль» в чужому сценарії. Для компетентності, згідно DeSeCo, притаманні наступні характеристики:

1) виявляється тільки в реальних діях, що здійснюється в певній ситуації. Зовнішні вимоги (контекст ситуації) входять до компетентності поряд із індивідуальними здібностями і схильностями;

2) включає когнітивні та некогнітивні компоненти (рухові та розумові навички, знання, мотивацію, ціннісні та етичні орієнтації, установки та інші соціальні й поведінкові компоненти), тобто все те, що може бути мобілізовано самою особистістю для ефективної діяльності;

3) формується та розвивається протягом усього життя через практичні дії і безпосередню взаємодію в різноманітних формальних і неформальних освітніх ситуаціях та інститутах;

4) ключові компетентності істотні для професійного успіху в самих різних сферах життя будь-якої людини і суспільства. Саме тому вони потрібні кожній людині і всьому соціуму у цілому;

5) щоб справлятися зі складними вимогами сучасного життя, людині необхідно досягти певного рівня критичного мислення, рефлексії та цілісного бачення життя.

Зупинимось на аналізі наукових підходів до сутності поняття «компетентність», яке представлено у наукових напрацюваннях фахівців, що безпосередньо працюють у сфері професійно-технічної освіти. Зокрема, С. Гончаренко [18] констатує, що компетентність передбачає сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності. Компетентність, у розумінні Г. Круглікова [10], передбачає досягнення майстерності та «дозволяє здійснювати продуктивні дії – створювати і виконувати алгоритми нетипової діяльності» [10, с. 4]. А. Харчук [24] пропонує у поняття компетентність вкладати обсяг повноважень особи, характерні риси і особливості, знання, досвід, обізнаність, авторитетність. Саме компетентність, як стверджує Л. Паламарчук, «є тим індикатором, що дає змогу визначити готовність випускника освітнього закладу, в тому числі і ПТНЗ, до життя, його подальшого особистісного розвитку» [16, с. 39].

Формування компетентності в учнів ПТНЗ, як зазначають О. Дякун та Г. Федько [4], є одним із найважливіших завдань професійно-технічної освіти. Будучи цінною особистісною рисою, компетентність впливає на продуктивність навчання та активізацію всієї навчальної діяльності [4, с. 62]. Досліджуючи професійну підготовку кваліфікованих робітників швейного профілю, С. Нечіпор зазначає, що «компетентність – це здатність особистості до виконання професійних обов'язків через сформовані знання, вміння, навички, досвід діяльності.... Компетентність – це «компетенція» в дії» [13, с. 27]. Ми повністю поділяємо науковий підхід, який декларує О. Коберник [9, с. 33] стосовно того, що компетентність

найбільш доцільно розглядати як комплексне поняття, яке не можна просто зводити ані до здібностей, ані до обізнаності у певній сфері, ані до сукупності особистісних рис.

Таким чином, узагальнивши напрацювання В. Ягупова [25] у сфері ключових компетентностей випускників професійно-технічних навчальних закладів системи професійно-технічної освіти, ми вважаємо, що *компетентний робітник – це такий фахівець, який оволодів ґрунтовними знаннями в певній робітничій спеціальності, уміє виконувати конкретні види діяльності в межах своєї професії, повинен бути готовим до виготовлення виробів, технологія яких вимагає творчого підходу, а також має самостійно обрати оптимальний варіант їх виготовлення.*

Вивчаючи шляхи професійного становлення молоді, А. Сейтешев [20] – один із перших науковців, хто аргументовано довів, що досягнення *професійної компетентності* у робітничій професії – це складний і тривалий процес, який органічно пов'язаний із розвитком особистості у цілому. Отже, досягнення професійної компетентності у сфері професійно-технічної освіти, на думку автора, можливе лише за умови «розвитку професійної самосвідомості, яка обумовлена професійними інтересами, рівнем домагань, ідеями та фаховими ціннісними орієнтаціями, емоційними установками і рівнем розвитку вольових якостей, а також практичним досвідом і відповідними знаннями, уміннями та навичками» [20, с. 9].

Професійна компетентність майбутнього фахівця передбачає єдність семиосфери (система знань), техносфери (практичні уміння і досвід) та духосфери (відчуття, емоції, переживання). Тобто, особистість має виробити цілісну систему поглядів на професійну діяльність, сформулювати свої основні життєві позиції та переконання, ідеали принципи пізнання і практичної діяльності через призму надбання компетентності у конкретній професійній діяльності. Саме такий тріадний підхід необхідно покласти в основу професійного становлення особистості з філософських позицій.

Принагідно зауважимо, що схожі підходи задекларовані й у статтях М. Мілохіної [11], О. Кислої [8], О. Синиці [21] та А. Харчука [24]. Так, М. Мілохіна подає трактування професійної компетентності робітника у такій інтерпретації – «складне явище, яке поєднує у собі всі етапи професійної діяльності кваліфікованого робітника з урахуванням безпосередньої специфіки його професії» [11, с. 39]. У своїй статті О. Синиця акцентує увагу на тому, що професійна компетентність – це «здатність працівника кваліфіковано виконувати роботу згідно із заданим стандартом» [21, с. 12]. Професійну компетентність як сутнісну характеристику професіоналізму розглядає у своїй публікації О. Кисла. Зокрема науковець констатує, що професійна компетентність «поєднує в собі фундаментальні спеціальні наукові знання, практичні уміння, навички особистості, а також внутрішню мотивацію до якісного виконання професійних завдань» [8, с. 11]. Подібну позицію відстоює А. Харчук, який зазначає, що професійна компетентність безпосередньо «визначається рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її вмотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи» [24, с. 220].

Професійна компетентність, з точки зору Т. Андрущенко [1], передбачає «володіння професійними знаннями та досвідом організації діяльності, здатність доводити професійні знання до рівня творчого застосування у кожному конкретному випадку в умовах, що змінюються» [1, с. 45]. На думку С. Ніколаєнка [15], професійно-технічна освіта має сьогодні готувати робітничі кадри до діяльності в нових умовах, а тому саме професійну компетентність можна розглядати як «інтегральну характеристику професійних і особистісних якостей фахівця як суб'єкта певної діяльності» [15, с. 23]. У своєму науковому дослідженні О. Польона [17] стверджує, що «професійна компетентність означає конкурентоспроможність людини на ринку праці, тобто відповідність усім його вимогам» [17, с. 18].

Отже, можна констатувати, що наукові категорії «компетентність» та «професійна компетентність» доволі сильно взаємопов'язані між собою. На жаль наукових напрацювань, які би висвітлювали підходи до сутності професійної компетентності слухачів навчальних центрів при кримінально-виконавчій установі закритого типу, які здобувають робітничі

спеціальності нами не виявлено. З огляду на цей факт, ми обмежилися лише узагальненням та проведенням індуктивного аналізу вище представлених трактувань, які стосуються сутності професійної компетентності майбутніх робітників, що навчаються у традиційних професійно-технічних закладах. Загалом, підсумовуючи наведені погляди науковців, ми вважаємо, що професійна компетентність кваліфікованого робітника передбачає єдність *теоретичної та практичної готовності до здійснення конкретної професійної діяльності*. Професійну компетентність слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби розглядаємо як *результат професійної освіти, який передбачає досягнення належного рівня професійної самосвідомості, сформованість цілісної системи потреб, здібностей до самовизначення й самореалізації в професійній діяльності*. У нашому баченні, професійна компетентність засуджених, що навчаються у навчальних центрах при кримінально-виконавчих установах закритого типу трансформується в професіоналізм, що передбачає високий рівень майстерності та творчості на основі умінь здійснювати діяльність на робочому місці у відповідності до професійного стандарту конкретної робітничої спеціальності.

Отже, *сутність професійної компетентності* слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби розглядається нами з трьох позицій, а саме як:

- передумова до цілеспрямованої діяльності та її регуляції;
- активний стан особистості, що спонукає до професійної діяльності у сфері конкретної професії;
- особистісна якість, яка визначає установки на розв'язання професійних ситуацій і задач.

Зупинимось на характеристиці *структури* професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби, зокрема розглянемо й проаналізуємо *компоненти, критерії та показники*. На основі інтерпретації наукового дослідження Ю. Дехтяренка [3] під структурою будемо розуміти *внутрішній устрій професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби, який характеризується наявністю стійких зв'язків між складовими елементами, що забезпечують її незмінність у процесі функціонування*. Зазначимо, що вивчаючи структуру, ми брали до уваги той факт, що вагому роль відіграють системотворчі зв'язки, які забезпечують об'єднання окремих складових в одне ціле. Тобто, зв'язок між компонентами, критеріями та показниками у структурі професійної компетентності слухачів професійно-технічних навчальних закладів пенітенціарної системи повинен бути не лише тісний, а й дуже суттєвий, що зміна одного з них викликає зміну інших.

Отже, *компоненти*, на думку Н. Моревої, «це узагальнена назва різних функціональних частин змісту» [12, с. 68]. Усі компоненти мають бути у логічному взаємозв'язку і повністю відображати структуру. *Компоненти*, у нашому розумінні – це *провідні складові, які формують основу професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти Державної пенітенціарної служби*.

У процесі вивчення означеного кола питань було встановлено відсутність єдиного підходу до структури професійної компетентності майбутніх робітників, які здобувають робітничу професію у професійно-технічних навчальних закладах. З огляду на проведене семантичне дослідження, нами було виокремлено *три* відмінних між собою підходи науковців щодо компонентного складу професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Т. Вимоги до конкурентоспроможності спеціаліста [Текст] / Т. Андрущенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. Науково-методичний журнал. – 2007. – №5. – С. 43–47.
2. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці [Текст] / І. Д. Бех // Виховання і культура. – 2009. – №1-2 (17-18). – С. 5–7.

3. Дехтяренко Ю. В. Науково-педагогічні засади системи позаурочного виховання учнівської молоді вищих професійних училищ Хмельниччини [Текст] / Ю. В. Дехтяренко // Модернізація професійно-технічної освіти Хмельниччини: проблеми теорії та практики : Науковий збірник / Упорядник і наук. ред. В.О. Савчук. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – С. 53–76.
4. Дякун О. Формування навчально-пізнавальної компетентності учнів ПТНЗ [Текст] / О. Дякун, Г. Федько // Профтехосвіта. – 2014. – №9. – С. 62–66.
5. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / За ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 650 с.
6. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
7. Зеер Э. Ф. Психология профессий [Текст] / Э.Ф. Зеер. – М.: Академический проект : Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
8. Кисла О. Формування професійної компетентності майбутніх технологів харчової промисловості / О. Кисла // Професійно-технічна освіта. – 2009. – №4. – С. 11–13.
9. Коберник О. Теоретико-методичні засади компетентнісного підходу в технологічній освіті [Текст] / О. Коберник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка / Редкол.: М. Васьуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк, В. Кравець та ін. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – №2. – 33–37.
10. Кругликов Г. И. Методика профессионального обучения с практикумом : Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений [Текст] / Григорий Исаакович Кругликов. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 288 с.
11. Мілохіна М. О. Структурний аналіз професійної компетентності майбутніх операторів комп'ютерного набору [Текст] / М. О. Мілохіна // Професійно-технічна освіта. – 2012. – №4. – С. 37–39.
12. Морева Н. А. Педагогика среднего профессионального образования : Учеб. пособие для студ. пед. вузов [Текст] / Н.А. Морева. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 304 с.
13. Нечіпор С. Компетентнісний підхід до підготовки кваліфікованих робітників швейного профілю [Текст] / С. Нечіпор // Професійно-технічна освіта. – 2010. – №4. – С. 27–30.
14. Ничкало, Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України [Текст]: монографія / Н. Г. Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
15. Ніколаєнко С. М. Інноваційний розвиток професійно-технічної освіти в Україні [Текст] / С. М. Ніколаєнко. – К.: Книга, 2007. – 232 с.
16. Паламарчук Л. Професійна компетентність майбутнього екскурсовода та агента організації туризму [Текст] / Л. Паламарчук // Професійно-технічна освіта. – 2008. – № 2. – 39–40.
17. Польона О. Крок за кроком до професійної компетентності [Текст] / О. Польона // Професійно-технічна освіта. – 2005. – №2. – С. 18–19.
18. Професійна освіта : Словник: навч. посібник / Укладачі С.У. Гончаренко та ін. За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
19. Профтехосвіта України : XX століття : енциклопедичне видання [Текст] / за ред. Ничкало Н.Г. – К.: «АртЕк», 2004. – 872 с.
20. Сейтешев А. П. Пути профессионального становления учащейся молодежи: Профпедагогика [Текст] / А. П. Сейтешев. – М.: Высш. шк., 1988. – 336 с.
21. Синиця О. Інноваційні підходи до формування професійної компетентності майбутнього робітника [Текст] / О. Синиця, І. Кірік, І. Мехедок // Профтехосвіта. – 2014. – №9. – С. 12–14.
22. Товканець О. С. Педагогічні умови профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних училищ : дис ... канд. пед. наук : 13.00.07 / [Оксана Сергіївна Товканець](#). – Тернопіль, 2012. – 325 с.

23. Ушаков В. С. Повышение социально-педагогической зффективности региональной системы профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Василий Семенович Ушаков. – М., 2005. – 282 с.

24. Харчук А. М. Атестація керівників професійно-технічних навчальних закладів як системний аналіз їх діяльності [Текст] / А. М. Харчук // Модернізація професійно-технічної освіти Хмельниччини: проблеми теорії та практики : Науковий збірник / Упорядник і науковий редактор В.О. Савчук. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – С. 219–242.

25. Ягупов В. В. Ключові компетентності: поняття, сутність, зміст, кваліфікація та вимоги до випускників професійно-технічної освіти [Текст] / В. В. Ягупов // Науковий вісник Ін-ту ПТО НАПН України. – 2012. – №4. – С. 12–19.

Рецензент: д. пед. н., проф. Маслов В.С.